LXVII Philologia
2025 Nr. 2 (325) IULIE-DECEMBRIE

https://doi.org/10.52505/1857-4300.2025.2(325).08
CZU:811.135.1'373.49:811.112.2'373.49

Eufemismele „morții" în limbile română și germană

Oxana CHIRA

Doctor în filologie, conferențiar universitar
E-mail: oxana.chira@usarb.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5296-4931
Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți

Euphemisms for "Death" in Romanian and German

Abstract

The main purpose of the research is to analyze euphemisms expressing „death" in Romanian and German, as central elements of the antinomy prohibition – non-prohibition. The study focuses on euphemistic phraseological expressions, which reflect cultural attitudes and discursive strategies to avoid the direct naming of death. The corpus examined in both languages is semantically classified into metaphorical patterns such as „journey", „sleep", „end", „illness" or „return home" and is compared from a linguistic, stylistic and symbolic perspective. The paper highlights cross-cultural similarities and differences and analyzes the presence of these constructions in contemporary communication. The results contribute to understanding the socio-pragmatic function of euphemisms and support the correct translation of obituaries, death announcements and other funerary texts in multilingual contexts.

Keywords: euphemisms, death, taboo, interculturality, phraseological units, funeral speech, religion, Romanian language, German language.

Rezumat

Scopul principal al cercetării constă în analiza eufemismelor care exprimă „moartea" în limbile română și germană, ca elemente centrale ale antinomiei interdicție–noninterdicție. Studiul se concentrează pe unități frazeologice eufemistice, ce reflectă atitudini culturale și strategii discursive de evitare a denumirii directe a morții. Corpusul examinat în ambele limbi este clasificat semantic în tipare metaforice precum „călătorie", „somn", „sfârșit", „boală" sau „întoarcere acasă" și este comparat dintr-o perspectivă lingvistică, stilistică și simbolică. Lucrarea evidențiază similitudini și diferențe interculturale și analizează prezența acestor construcții în comunicarea contemporană. Rezultatele contribuie la înțelegerea funcției sociopragmatice a eufemismelor și sprijină traducerea corectă a necrologurilor, anunțurilor de deces și a altor texte funerare în contexte multilingve.

Cuvinte-cheie: eufemisme, moarte, tabu, interculturalitate, unități frazeologice, discurs funerar, religie, limba română, limba germană.

În Evul Mediu, după cum susțin cercetătorii, termenul latin *euphemismus* nu este atestat (Zumthor 1953, p. 179), deși prezența fenomenului este incontestabilă. Enunțul eufemistic este legat deseori, în această epocă, de câmpul semantic al lexemului „moarte”. Utilizarea verbelor *a se pierde*, *a se sfârşi* pentru „a muri”, de exemplu, *în Laiurile* (1160-1175) scrise de Marie de France sau în *Moartea regelui Arthur* (sec. XIII), atenuează perceperea dură a morții, prezentând-o ca o separare a corpului de suflet și ca o evadare, ca act eroic. Ameliorarea discursivă este întâlnită adesea în literatura medievală, în pofida faptului că termenul *eufemism* este absent în tratatele teoretice din această epocă.

Dimensiunea etnografică a tabuului s-a extins și asupra limbajului, întrucât, încă din timpurile arhaice, ființa umană a crezut în forța magică a cuvântului. Pornind de la convingerea că rostirea anumitor termeni poate influența realitatea, oamenii evitau să pronunțe denumiri asociate cu fenomene negative (boli, divinități, spirite etc.). Conform acestei viziuni, rostirea cuvintelor interzise putea atrage nenorociri sau mânia duhurilor, or moartea însăși era concepută ca o manifestare a acestor forțe supranaturale.

În sfera superstițiilor, se observă existența unor credințe larg răspândite în diverse culturi, inclusiv în cea românească și cea germană, potrivit cărora prenumele este învestit cu o valoare sacră. Din această cauză, apare practica atribuirii unui al doilea nume. În caz de boală, individul era adesea rebotezat, într-o încercare simbolică de a înșela moartea, considerată o entitate care îl urmărește. „Adesea se ţine secret chiar numele personal, pentru ca dușmanul sau duhurile rele să fie păcălite prin destinații schimbate” (Caraioan 1967, p. 92). În contextul multicultural și multireligios al Germaniei, o parte semnificativă a populației aparține confesiunii islamice. Potrivit tradiției islamice, numele unei persoane este încărcat de semnificație sacră, fiind rostit la naștere în cadrul chemării la rugăciune (*adhan*) și reamintit la moarte, în rugăciunile de înmormântare (*salat al-janazah*), ceea ce subliniază continuitatea identității spirituale dincolo de viața pământească. Astfel, superstițiile reprezintă un factor generator al eufemismelor, perpetuând încă din Antichitate ideea că rostirea numelui tabu echivalează cu săvârșirea unui act interzis.

E cunoscut faptul că eufemismele au rolul de a atenua impactul negativ al unor expresii considerate prea directe, dure sau incomode, protejând astfel sensibilitatea receptorului (și, adesea, a emițătorului). Această strategie discursivă este influențată de factori precum respectul, empatia sau adeziunea față de anumite norme culturale și convenții sociale. Funcția de atenuare, considerată una dintre funcțiile fundamentale ale eufemismului, se manifestă în multiple domenii ale vieții umane, vizând referințe la trăsături fizice sau intelectuale, la vârstă sau statut profesional, la deficiențe sau eșecuri, la comportamente sau convingeri.

Cu referire la conceptul „moarte” se impune o precizare, și anume: în toate epocile și în toate comunitățile umane moartea a rămas un mister profund, generând diverse forme de evitare lingvistică și simbolică. Astfel, în gândirea arhaică, asociată cu credințele magice, cuvântul nu este doar un semn, ci posedă o putere

invocatoare. Cercetătoarea Lavinia Seiciuc afirmă că „în gândirea magică, bazată pe cratofanie, pronunţarea unui cuvânt are drept consecinţă prezenţa efectivă a obiectului pe care-l denumește; a rosti deci numele unei persoane moarte înseamnă a invoca spiritul acesteia, fapt care poate avea consecinţe dramatice” (2011, p. 108). În acest context, se explică tendința frecventă de evitare a lexemelor care conțin rădăcina *mort* atunci când se face referire la o persoană decedată. În anunțurile funerare, se preferă formulări eufemistice precum: „a fost petrecut(ă) pe ultimul drum”, „Dumnezeu să-l odihnească în pace!” sau „inima a încetat să-i bată”.

Trebuie să menționăm că, în general, în cultura germană contemporană, abordarea morții tinde să fie marcată de raționalitate, autonomie personală, punctualitate și demnitate. O practică tot mai frecventă în acest sens este planificarea anticipată a propriilor funeralii (*Bestattungsvorsorge*), care presupune exprimarea clară, în timpul vieții, a dorințelor privind ritualul funerar. Persoanele interesate încheie un contract oficial cu o casă funerară specializată, în cadrul căruia își aleg urna sau sicriul, tipul de ceremonie (laică sau religioasă), locul înhumării și, cel mai important, textele religioase care urmează a fi citite. De asemenea, mulți redactează din timp anunțul de deces (*Todesanzeige*), invitațiile la slujba de pomenire (*Trauergottesdienst*), lăsând necompletată doar data decesului, care urmează a fi adăugată ulterior de familie sau de prestatorul de servicii funerare. În pofida faptului că anunțul este redactat de persoana care își scrie textul (*Todesanzeigen*), este foarte frecventă folosirea eufemismelor pentru a evita exprimarea directă a morții, fiind considerată o „practică culturală de respect și delicatețe” (a se vedea mai multe aici Luchtenberg 1985, pp. 167-179).

În societatea românească însă o asemenea practică este mai puțin oficializată, fiind probabil influențată de superstiția care interzice „anunțarea” propriei morți. Această atitudine este rezumată expresiv în zicalele populare „Dacă îți faci sicriu, vine moartea după tine.” sau „Nu chema moartea, ea oricum vine.” Convingerea cu privire la existența unei vieți de după moarte a favorizat, de asemenea, proliferarea eufemismelor cu valoare metaforică, menite să exprime trecerea dincolo într-un mod mai blând și acceptabil din punct de vedere social și emoțional.

Pornind de la modificările semantice suferite de-a lungul timpului de anumite cuvinte, precum și de la relațiile asociative stabilite între termenul „moarte” și alte concepte, se pot identifica multiple serii sinonimice care exprimă, într-o manieră eufemistică, diverse aspecte ale câmpului său semantic. În analiza eufemismelor atât în limba română (despre aceste și alte exemple în limba română a se vedea (Chira 2018, pp. 100-121)), cât și în limba germană, categoria „moartea – călătorie” cuprinde cele mai multe exemple, urmată îndeaproape de categoria „moartea – sfârșit” și „moartea – somn”. Aceste trei categorii sunt cele mai bogate în unități frazeologice eufemistice, pentru că reflectă o percepție simbolică puternică și o abordare frecvent utilizată pentru a exprima moartea într-un mod mai blând și mai poetic. În structura acestor eufemisme se regăsesc frecvent imagini și asociații simbolice. Corpusul lingvistic analizat

este constituit în mare parte din texte extrase din ziare din Republica Moldova, România și Germania, precum și din pagini web care conțin necrologuri și, mai recent, din postări publice de pe rețelele de socializare.

Moartea – „călătorie"

Exemple în limba română: *a urca la cercuri*, *a avea un drum lung de parcurs*, *a pleca de printre noi*, *a se duce*/*a trece în lumea celor drepți*, *a se duce pe apa Sâmbetei*, *a trece în neant*, *trecerea la cele veşnice*, *trecerea în nefiinţă*, *a pleca pe drumul fără întoarcere*, *a trece în eternitate*, *a se duce pe drum neîntors*/ *pe cale neîntoarsă*/ *pe drumul din urmă*, *a dispărea*, *a se duce către Domnul*.

Echivalente în limba germană: *er ist von uns gegangen; sie ist heimgegangen; er hat die letzte Reise angetreten; sie ist in die Ewigkeit eingegangen; er ist entschlafen; sie ist hinübergegangen; er ist zu seinem Schöpfer zurückgekehrt; der Weg ins Jenseits; der letzte Gang* / *der letzte Weg; er hat die Welt verlassen; sie ist ins Paradies übergetreten*.

Atât în limba germană, cât și în limba română, aceste formulări reflectă concepția conform căreia moartea nu reprezintă un sfârșit absolut, ci, mai degrabă, o trecere către o altă stare de existență sau într-o altă „lume", ca o formă de călătorie sau de tranziție. Componentele acestor expresii includ frecvent verbe de mișcare, ceea ce sugerează o percepție simbolică a morții ca tranziție, călătorie, mișcare, tranziție a ființei umane de la o stare existențială la alta.

Moartea – „somn"

Exemple în limba română: *a adormi pe veci*, (*în*) *somnul lung*, *somnul celor drepți*, *somnul celor de pe urmă*, *a se odihni*, *a dormi somnul de veci*, *a adormi întru Domnul*, *a se odihni cu drepții*.

Echivalente în limba germană: *entschlafen*, *ewig schlafen*, *im langen Schlaf ruhen*, *der Schlaf der Gerechten*, *der letzte Schlaf*, *sich zur ewigen Ruhe begeben*, *in die ewige Ruhe eingehen*, *in dem Herrn entschlafen*, *bei den Gerechten ruhen*.

Utilizarea acestor eufemisme se bazează pe asemănarea dintre starea de somn și cea cauzată de moarte, având în vedere faptul că, în ambele cazuri, corpul este nemișcat, ochii sunt închiși, iar respirația devine imperceptibilă. Astfel, moartea este conceptualizată ca o formă de somn definitiv, o „odihnă veșnică", exprimată în limbajul eufemistic ca o tranziție liniștită și lipsită de suferință.

Moartea – „sfârșit"

Exemple în limba română: *la finele vieţii*, *în ultimele clipe*, *sfârşitul vieţii*, *a fi pe patul de moarte*, *a avea zile numărate*, *a se stinge din viaţă*, *a rupe firul vieţii*, *a se sfârşi*, *a se săvârşi*, *a i se isprăvi cuiva zilele*, *a înceta din viaţă*, *a-şi încheia socotelile*, *a-şi da obştescul sfârşit*, *a scrie testamentul*, *a reuşi să regleze totul*, *a se opri ceasul*.

Echivalente în limba germană: *am Ende des Lebens sein*, *in den letzten Zügen liegen*, *die letzten Stunden erleben*, *das Lebensende erreichen*, *die Tage sind gezählt*, *aus dem Leben scheiden*, *das Zeitliche segnen*, *das Leben ist zu Ende*, *der Lebensfaden reißt*, *die letzte Stunde hat geschlagen*, *der Lebenskreis schließt sich*,

das Kapitel des Lebens beenden, *sein Testament machen*, *alles ins Reine bringen*, *die Uhr bleibt stehen*.

Aceste eufemisme reflectă percepția morții ca un sfârșit firesc și inevitabil al existenței umane, subliniind finalitatea vieții biologice și sociale. Formulările pun accentul pe ideea de încheiere a timpului, a destinului, a responsabilităților lumești și sunt folosite în contexte în care exprimarea directă a morții este considerată prea dură sau nepotrivită.

Moartea – „despărțire"

Exemple în limba română: *a-şi lua rămas-bun*, *a petrece pe ultimul drum*, *despărțire dureroasă*, *un ultim omagiu*.

Echivalente în limba germană: *Abschied nehmen*, *auf seinem letzten Weg begleiten*, *der letzte Abschied*, *ein schmerzvoller Abschied*, *ein letzter Gruß*, *er/sie hat uns verlassen*, *er/sie ist von uns gegangen*, *aus unserer Mitte gerissen*, *er wurde auf seiner letzten Reise begleitet*.

Formulările de mai sus descriu „moartea" ca pe un act de separare dintre două lumi. Caracterul alegoric al acestor eufemisme este determinat de imaginea despărțirii. Astfel, persoana care moare se desparte de tot ceea ce a făcut parte din viața sa (oameni, locuri, experiențe etc.). Moartea este, așadar, percepută ca o plecare definitivă din lumea pământească, iar limbajul recurge la formule simbolice și emoționale, menite să atenueze duritatea realității.

Moartea – „boală"

Exemple în limba română: *a i se opri inima*, *a se stinge în urma suferințelor*, *o boală crâncenă*/ *o boală incurabilă i-a curmat zilele*, *a fost doborât de boală*, *a pierdut lupta cu boala*, *organismul a cedat*.

Echivalente în limba germană: *das Herz hat aufgehört zu schlagen*, *an den Folgen der Krankheit gestorben*, *nach schwerem Leiden verstorben*, *eine unheilbare Krankheit beendete sein Leben*, *er/sie hat den Kampf gegen die Krankheit verloren*, *der Körper hat versagt*, *die Krankheit hat ihn/sie besiegt*.

Aceste eufemisme reflectă percepția morții ca rezultat al unei suferințe fizice, adesea prelungite și inevitabile, ceea ce conferă expresiilor o nuanță de compasiune sau justificare a decesului. Ele atenuează brutalitatea morții, prezentând-o ca o consecință naturală a bolii și nu ca o separare bruscă sau un act violent.

Moartea – „întoarcere acasă"

Exemple în limba română: *a fost chemat la Dumnezeu*, *a fost luat de Dumnezeu*, *a-l strânge Dumnezeu de pe pământ*, *a fi chemat de pământ*, *a fi la dreapta Tatălui Ceresc*, *căsuța de doi metri*.

Echivalente în limba germană: *heimgegangen sein*, *heimgerufen werden*, *von dieser Welt abberufen werden*, *in die ewige Heimat eingehen*, *zum Herrn gerufen werden*, *in Gottes Hände gelegt werden*, *in den Himmel aufgenommen werden*, *bei Gott sein*, *zur Rechten Gottes sitzen*.

Eufemismele în cauză au legătură cu ideea biblică despre moarte, astfel decedatul, ajungând în ceruri, se întoarce acasă.

Moartea – „sfârșit tragic”

Exemple în limba română: *reducerea populației prin eutanasiere*, *a pune la zid*, *a cosi pe buni și răi*, *lichidare fizică*, *administrarea injecției letale*, *execuții prin decapitare*, *a măcelări*, *exterminarea*, *fantasma tribunalului*.

Echivalente în limba germană: *Bevölkerungsreduktion durch Euthanasie*, *an die Wand stellen*, *physische Liquidierung*, *Ausmerzen*, *Säuberung*, *durch das Schafott gehen*, *exekutieren*, *niedermetzeln*, *hinrichten*, *ausrotten*, *im Namen des Volkes getötet*, *Opfer eines Tribunals werden*, *vom Regime beseitigt werden*.

Mulți dintre acești termeni sunt formulați în mod intenționat într-o manieră eufemistică sau ambiguă, fiind utilizați în contexte politice sau militare – adesea cu o intenție camuflată sau dezumanizantă.

Refuzul de a accepta caracterul definitiv al morții și credința într-o formă de existență post-mortem au generat o serie de eufemisme care nu se regăsesc exclusiv în limbajul religios. Expresii precum *viața veșnică*, *viața eternă*, *viața de apoi*, *viața de dincolo*, *viața din Paradis* sau *viața în cer* reflectă convingerea unei continuități a existenței dincolo de moarte. În limba germană, aceste concepte sunt redate astfel: *das ewige Leben*, *das Leben im Jenseits*, *das Leben im Paradies*, *das Leben im Himmel* etc. Eufemismele enumerate indică fie o valorizare pozitivă a morții (*viața din Paradis*, *das Leben im Paradies*), fie o localizare într-un spațiu transcendental (*viața în cer*, *das Leben im Himmel*) și sunt frecvent utilizate în discursurile despre dimensiunea spirituală a existenței post-mortem.

Pentru desemnarea verbală a momentului final al existenței umane, limba română recurge la o serie de îmbinări lexicale cu valoare expresivă, conotativă sau stilistică și pot fi numite „eufemisme ocazionale”. Aceste eufemisme au o largă circulație în vorbirea familiară și exprimă apropierea morții prin formule metaforice, ocolind cuvântul „moarte”: *a fi cu un picior în groapă – mit einem Bein im Grab stehen*; *a-i suna clopotul – seine Glocke läutet*; *a ieși cu picioarele înainte – mit den Füßen voran hinausgetragen werden*. Acestea apar sporadic în vorbire, în contexte marcate de umor, ironie sau apartenență culturală și sunt deseori inspirate din ritualuri, superstiții sau practici tradiționale.

Un alt exemplu relevant este unitatea frazeologică *a întinde picioarele*, echivalentă în limba germană cu *den Löffel abgeben*, ambele utilizate pentru a desemna „moartea”. Această expresie poate fi comparată cu formule similare din alte limbi, precum cea din limba rusă – *протянуть ноги* (*a întinde picioarele*). În acest context, se poate evidenția o tendință interculturală de a recurge la „eufemisme somatice” în exprimarea ideii morții. Acestea se bazează pe referințe directe la trupul uman și la poziția acestuia în momentul decesului, contribuind astfel la atenuarea impactului emoțional al morții printr-o reprezentare metaforică recognoscibilă și simbolică. Printre aceste eufemisme se numără expresii precum *a ieși cu picioarele înainte* (rom.) / *mit den Füßen voran hinausgetragen werden* (germ.), care evocă imaginea transportului funerar, *a închide ochii pentru totdeauna* (rom.) / *die Augen für immer schließen* (germ.), asociată cu sfârșitul vieții conștiente sau

a pune mâinile pe piept, gest simbolic al împăcării și resemnării, regăsit în tradițiile creștine. Unitatea frazeologică *die Hände über der Brust falten* desemnează un gest ritualic, care poate constitui o manifestare de respect și considerație față de persoana decedată, constând în așezarea mâinilor acesteia încrucișate pe piept și închiderea ochilor de către rude sau prieteni.

În limba germană, unitatea frazeologică *den Löffel abgeben* este o parafrază colocvială și umoristică pentru „a muri" și se traduce literal prin *a preda lingura*. Expresia își are originile în Evul Mediu, când fiecare persoană deținea o lingură folosită la toate mesele. Aceasta era considerată un obiect de uz personal important, iar renunțarea la ea semnifica fie decesul, fie, în cazuri excepționale, retragerea definitivă din activitatea cotidiană. Astfel, *predarea lingurii* a devenit în timp o metaforă pentru trecerea din viață, transformându-se într-un eufemism stabil. Expresia simbolizează încetarea tuturor activităților lumești, subliniind că, după moarte, omul nu mai are nevoie de obiecte ale traiului zilnic cum este „lingura".

Lingvistul german Horst Dieter Schlosser atrage atenția în studiile germane asupra faptului că aici, în funcție de situație, nu putem fi siguri că este un eufemism, dacă nu cunoaștem contextul: „este puțin probabil ca expresii precum *den Löffel abgeben* sau *über den Jordan gehen*" (2007, p. 283) să le considerăm eufemisme fără referire la situație, or în cazul că sunt utilizate de personalul spitalului, ele ar putea apărea aproape ca „cinisme" (*Ibidem*, p. 284).

O expresie colocvială cu tentă ironică, *a mirosi a pământ* / *iarbă – nach Erde riechen*/ *ins Gras beißen* (a mușca iarba), este utilizată în limba germană pentru a desemna „moartea". Aceasta își are originea în limbajul militar și în cel al vânătorii și reflectă o imagine simbolică, profund înrădăcinată în experiența corporală a morții pe câmpul de luptă. Etimologic, expresia derivă din observația că un soldat grav rănit sau ucis ori un animal împușcat cade cu fața la pământ, atingând iarba cu gura – imagine care a devenit reprezentativă pentru ideea de deces. Contactul direct cu solul, mai precis cu vegetația de la nivelul acestuia (iarba), devine astfel un simbol al morții. În mod particular, în contexte de luptă, corpul muribund care se prăbușește cu fața în jos transmite vizual ideea de sfârșit inevitabil. Această asociere metaforică între „moarte" și „mușcarea ierbii" este prezentă și în alte limbi și culturi, de exemplu în latina clasică *herbas carpere* (*a culege iarba*), în limba franceză *manger les pissenlits par la racine* (*a mânca păpădii de la rădăcină*), în limba italiană *andare a concimare i fiori* (*a merge să fertilizeze florile*) etc. Aceste expresii reflectă un tipar universal în multe limbi, or moartea este conceptualizată ca întoarcere în natură sau „reîntoarcere în pământ", unde natura (iarba, florile, rădăcina etc.) are rolul de a diminua brutalitatea realității.

O altă unitate frazeologică din limba germană, cu un caracter umoristic, este expresia *die Radieschen von unten angucken*, care poate fi tradusă în limba română prin *a privi ridichile de jos*. Această construcție metaforică desemnează moartea și, implicit, situația persoanei decedate, aflate sub nivelul solului, într-o poziție

imaginară, din care „vede” rădăcinile plantelor. Deși exprimarea are un ton ludic și colocvial, ea reflectă percepția culturală asupra morții ca reintegrare în natură și întoarcere în pământ. Se poate constata că în limba germană există o frecvență mai mare a eufemismelor cu tentă ironică sau umoristică referitoare la moarte, în comparație cu limba română. În acest context aducem exemplul „a face amiaza în biserică”, care este un eufemism ocazional, cu un caracter colocvial și ironic și desemnează moartea, mai precis, înmormântarea, momentul în care persoana decedată „ajunge” în biserică pentru slujba funerară.

Prin urmare, chiar și în contextul unei societăți moderne puternic tehnologizate, memoria cultural-religioasă și nevoia psihosocială de a reduce anxietatea existențială contribuie la menținerea eufemismelor despre moarte. În acest sens, se poate afirma că limba reflectă nu doar o realitate culturală, ci și un mecanism de apărare colectivă față de ceea ce rămâne fundamental necunoscut. Este evident că moartea continuă să reprezinte un tabu lingvistic și în secolul XXI. Nu întâmplător, Oksana Havryliv definește tabuul ca fiind „tot ceea ce, din rușine, decență, teamă sau pietate, este respins din punct de vedere social, adică ceea ce, din motive sociale, ar trebui evitat în limbaj” (2009, p. 151).

În limba germană, moartea este frecvent codificată prin unități frazeologice eufemistice, care reactivează scenarii religioase, precum este *das Zeitliche segnen* (*a binecuvânta cele vremelnice* / *trecătoare*), „das Zeitliche” desemnând ceea ce ține de sfera timpului, efemerului. În uzul actual, locuțiunea desemnează momentul decesului, fiind adesea echivalată în română prin „a-și da duhul” sau „a-și da sufletul”. Din punct de vedere stilistic, formula are o conotație religioasă și presupune o valorizare transcendentală a sfârșitului, marcând desprinderea de lucrurile lumii.

Un alt exemplu reprezentativ este *über den Jordan gehen*, unitatea frazeologică care face trimitere la simbolismul biblic al râului Iordan, văzut ca graniță între viața pământească și viața de apoi. În limba română, corespondentul este unitatea frazeologică eufemistică „a trece Iordanul”.

E cazul să aducem un alt exemplu din limba germană: *die letzte Reise antreten*, care transpune moartea în scenariul metaforic al călătoriei, decesul fiind „ultima plecare”, fără întoarcere, către un spațiu al alterității ontologice. Echivalentul românesc, „a porni în ultima călătorie”, înregistrează perfect perspectiva tanatologică narativizată, în care „moartea” este conceptualizată drept ieșire din spațiul cotidian și intrare într-o altă dimensiune spirituală.

În limba germană unitatea frazeologică *die Hände in den Schoß legen* (*a-și pune mâinile în poală*) este utilizată, preponderent, pentru a desemna încetarea activității sau abandonarea voluntară a unei acțiuni, având sensul de „a nu mai face nimic” sau „a se retrage dintr-o activitate”. Totuși, în anumite contexte literare, religioase sau funerare, această expresie capătă o dimensiune metaforică și poate desemna moartea sau intrarea într-o stare de odihnă eternă. Această expresie trimite la imaginea corpului inert al persoanei decedate, așezată cu mâinile împreunate

sau odihnite în poală, care este un gest ritualic frecvent întâlnit atât în iconografia funerară, cât și în practica înmormântărilor creștine.

Expresia eufemistică *a trece vămile*, din limba română, desemnează moartea într-o formă indirectă, simbolică și adesea cu tentă religioasă sau tradițională. Reamintim că această expresie se bazează pe o imagine din spiritualitatea ortodoxă, conform căreia sufletul, după moarte, parcurge 24 de „vămi" sau mai bine zis etape de judecată, fiecare legată de un anumit păcat. A „trece vămile" simbolizează călătoria sufletului prin lumea nevăzută, spre judecata divină sau spre viața de apoi. În limba germană nu există un echivalent idiomatic direct, dar sensul metaforic poate fi redat prin formulări aproximative: *bald die Schwelle zum Jenseits übertreten*, *sich bald auf die Reise ins Jenseits begeben*, *rasch die Prüfungen des Jenseits durchschreiten*.

Următorul exemplu, *a pregăti podișoare*, este un eufemism tradițional, care exprimă ideea de moarte printr-o imagine concretă, dar indirectă, cu rădăcini în cultura rurală și practicile funerare. Ea face parte dintr-un registru lingvistic popular, figurativ și atenuator, care îmbină umorul, simbolismul și tradiția orală în fața unui subiect tabu precum moartea. În limba germană varianta echivalentă este *die Bretter vorbereiten* / *das Holz für den Sarg vorbereiten*, fiind o referință la pregătirea sicriului, utilizată în contexte populare sau tradiționale.

Astfel de eufemisme, încărcate de conotații stilistice, reflectă strategii lingvistice de evitare a denumirii directe a morții și funcționează ca mecanisme culturale de atenuare a impactului emoțional sau existențial al acestui fenomen ireversibil. Ele se înscriu într-un cadru mai larg al reprezentărilor simbolice ale morții, având funcții sociale în discursul cotidian. Din punct de vedere stilistic, se poate observa „că formulele glorificate ale limbajului elevat sunt din ce în ce mai mult înlocuite de expresii ale limbajului cotidian" (Jäger 2003, p. 448), așa cum se poate observa, de exemplu, în declinul formei de expresie elevate „verscheiden" sau în utilizarea din ce în ce mai frecventă a „einschlafen" în opoziție cu „entschlafen" (*Ibidem*, p. 452). În general, pare mai adecvată mutarea morții „din sfera spirituală sau supranaturală în cea interpersonală" (*Ibidem*, p. 452).

Avem, așadar, toate motivele să credem că eufemismele legate de „moarte" sunt profund ancorate în specificul cultural și religios al comunității în care sunt utilizate. Din această perspectivă, ele reflectă nu doar realități lingvistice, ci și ritualuri, credințe și practici funerare proprii unui anumit spațiu cultural. Astfel, formulări în limba română precum „a pune mâinile pe piept", „a face paosul cuiva", „a încrucișa mâinile pe piept", „a fi pe năsălie", „a-i pica steaua", „a închina steagul", „a-i ține lumânarea", „a da ortul popii", „a avea grădiniță pe piept", „a-i crește iarba pe mormânt", „a face deja Sfintele Masle", „a arunca țărână", „a duce în deal", „a fi pe dric", „a duce la marginea satului", „a duce la mormânt", „a-și da sufletul liniștit", „a-și cumpăra (rezerva) pământ", „a-i cânta popa aghiosul" etc. au în substratul lor practici religioase ortodoxe și forme tradiționale de ritualizare a morții în spațiul românesc. Aceste expresii sunt

greu traductibile în limba germană sau incomprehensibile în afara contextului cultural românesc, întrucât fac trimitere directă la elemente ale ritualului funerar ortodox, precum și la obiecte și gesturi simbolice. De exemplu, dacă în tradiția creștină ortodoxă mâinile decedatului sunt puse încrucișat pe piept, „a pune mâinile pe piept", în tradiția islamică ele sunt legate de corp, ceea ce evidențiază diferențele simbolice și rituale dintre culturi.

Un subgrup frazeologic aparte îl constituie expresiile construite în jurul lexemului „colivă", specific cultului ortodox, care capătă funcție metonimică și simbolică: „a fi cu coliva în piept" (*a fi pe moarte*), „a mirosi a colivă" (*a fi aproape de moarte*), „a mânca coliva cuiva" (*a-i dori moartea cuiva* / *a-l omorî pe cineva*). În cultura germană nu există un echivalent ritualic al colivei. Masa de doliu (*Leichenschmaus*), organizată după înmormântare, îndeplinește mai degrabă o funcție socială și comunitară decât una simbolico-religioasă. Participanții se adună pentru a comemora viața persoanei decedate, dar nu există preparate cu semnificație spirituală similară „colivei" și nici practici de „hrănire a sufletului". În acest context cultural, unitățile frazeologice eufemistice din limba română care conțin termenul „colivă" nu au echivalent direct în limba germană, ci necesită adaptări interculturale. Traducerea lor presupune nu doar echivalarea semantică, ci și înțelegerea diferențelor de mentalitate și ritual funerar. Astfel, unitățile frazeologice românești cu componenta „colivă" trebuie interpretate în funcție de valorile culturale și de convențiile discursului funerar german, fiind adesea înlocuite cu expresii idiomatice ce reflectă alte metafore ale morții, precum „călătorie", „somn" sau „sfârșit". Este semnificativ faptul că, în viziunea lui Eugeniu Coșeriu, limbajul reprezintă o bază a culturii, iar limba este echivalată cu lumea: „Limbajul este, pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi şi, pe de altă parte, este o formă a culturii. Adică, numai limbajul are această posibilitate de a fi limbaj şi realitate, în acelaşi timp, şi de a vorbi şi despre sine însuşi" (1996, pp. 102-103).

Din perspectiva studiilor religioase, Marco Frenschkowski subliniază: „chiar și în modernitate și postmodernitate, moartea rămâne marele străin care nu numai că limitează viața ca un scandalagiu și distrugător, dar, de asemenea, menține în viață întrebări la care ea însăși (adică experiența morții) în mod evident nu poate răspunde" (2010, p. 26). Această afirmație rămâne valabilă chiar și în societăți cu un grad avansat de dezvoltare economică, industrială și culturală, precum Germania, unde moartea continuă să fie un subiect tabuizat. În ciuda secularizării accentuate și a raționalizării discursului public, limbajul german contemporan păstrează un repertoriu bogat de expresii eufemistice, care reflectă nevoia colectivă de atenuare simbolică a ideii de moarte. Acestea se regăsesc atât în registrele religioase, cât și în cele colocviale.

Pe baza celor expuse, putem afirma fără ezitare că aceste unități frazeologice eufemistice reflectă mecanismele lingvistice de atenuare prin care vorbitorii evită tabuul morții, recurgând fie la metafore tradiționale (precum călătoria sau trecerea

unei frontiere), fie la referințe biblice, menite să diminueze impactul emoțional al denumirii directe. În ultima perioadă, eufemismele care fac referire la moarte au început să fie tot mai frecvent întâlnite în mediul digital, fiind utilizate în anunțuri de condoleanțe postate pe rețelele sociale sau pe pagini web instituționale. Cercetările diacronice ale Sandrei Hölscher arată că „în anunțurile de deces, utilizarea eufemismelor lingvistice, adică formulări mai blânde sau ocolitoare pentru a exprima ideea despre moarte, a devenit uzuală abia din a doua jumătate a secolului XX și a crescut la o proporție de 46%" (a se vedea aici mai multe detalii (2011, pp. 399-401)). Această tendință reflectă adaptarea discursului despre moarte la noile forme de comunicare, în care se păstrează sensibilitatea și respectul față de subiectul delicat, prin folosirea unor formule eufemistice care atenuează impactul emoțional al veștilor triste.

Pe baza exemplelor analizate, observăm că se atestă o frecvență mai ridicată a eufemismelor cu tentă ironică sau umoristică referitoare la moarte în limba germană, comparativ cu limba română. Această tendință reflectă diferențe culturale în discursul funebru, unde limba germană tolerează, într-o mai mare măsură, utilizarea umorului și a ironiei ca forme de distanțare simbolică față de realitatea morții. Astfel de expresii, precum *die Radieschen von unten angucken* (*a privi ridichile de jos*) sau *den Löffel abgeben* (*a preda lingura*), funcționează ca mecanisme lingvistice de distanțare emoțională și normalizare discursivă a morții.

Referințe bibliografice:

CARAIOAN, Pompiliu. *Geneza sacrului*. București: Editura Științifică, 1967.

COȘERIU, Eugeniu. *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugen Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București: Editura Fundației Culturale Române, 1996. ISBN 973-577-057-1.

CHIRA, Oxana. *Eufemismele în limbajul actual: particularități structurale*, *semantice și funcționale*. Chișinău: Lyceum, 2018. ISBN 978-9975-3194-2-3.

FRENSCHKOWSKI, Marco. Sicht der Wissenschaften und Religionen: 2. Religionswissenschaft. In: *Sterben und Tod*. Stuttgart: J.B. Metzler, 2010, pp. 15-27. ISBN 978-3-476-02230-1. Disponibil: https://doi.org/10.1007/978-3-476-05328-2_1 [accesat: 2025-07-20].

HAVRYLIV, Oksana. *Verbale Aggression*. *Schriften zur deutschen Sprache in Österreich*. Frankfurt a.M.: Peter Lang, 2009. ISBN 978-3-631-59165-9.

HÖLSCHER, Sandra. *Familienanzeigen*. *Zur Geschichte der Textsorten Geburts-*, *Verbindungs- und Todesanzeige*, *ihrer Varianten und Strukturen in ausgewählten regionalen und überregionalen Tageszeitungen von 1790 bis 2002*. Berlin: Weidler, 2011. ISBN 978-3-89693-297-6.

JÄGER, Marianna. *Todesanzeigen*. *Alltagsbezogene Bedeutungsaushandlungen gegenüber Leben und Tod*. Zürich: Studentendruckerei, 2003. Disponibil: https://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/titel.cgi?katkey=65756249 [accesat: 2025-07-09].

LUCHTENBERG, Sigrid. *Euphemismen im heutigen Deutsch*. *Mit einem Beitrag zu Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt a.M. u.a.: Lang, 1985. ISBN 978-3-8204-5419-2.

SCHLOSSER, Horst Dieter. Verhüllen – verdrängen – beschönigen. Euphemismen im kulturellen Wandel. *Muttersprache*, 2007, vol. 117, pp. 281-295. ISSN 0027-514X.

SEICIUC, Lavinia. *Un alt fel de a nu spune: Eufemism și disfemism în limbile romanice*. Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare", 2011. ISBN 978-973-666-367-3.

ZUMTHOR, Paul. Euphémisme et rhétorique au Moyen Age. In: *Cahiers de l'Association internationale des études francaises*, 1953, nr. 3-5, pp. 177-184. Disponibil: https://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1953_num_3_1_2030 [accesat: 2025-07-24].

Primit: 26.07.2025
Acceptat: 25.11.2025